

SEYF-İ SARÂYÎ'NİN GÜLİSTÂN TERCÜMESİ'NİN SA'DÎ'NİN GÜLİSTÂN'I İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Nasrin Zabeti Miandoab*

Öz

Bu makalenin konusu, 13. yüzyılda İran sahasında eğitici-öğretici içerikli olarak yazılan Sa'dî'nin *Gülistân* eseri ile Seyf-i Sarâyî tarafından Kıpçak Türkçesine çevirisi arasındaki farklılıkları tespit ederek genel bir karşılaştırma yapmaktır.

Bu çalışmada tercümenin yanı sıra Seyf-i Sarâyî'nin çevirinin içine, konudan sapmadan ve aynı çerçeve içerisinde kaleme aldığı beyitler değerlendirilmiştir. Bunun dışında Seyf-i Sarâyî, Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen bazı beyitleri genişleterek birkaç beyit halinde çevirmeyi de başarmış veya çeviriyi daha güzel ve beğenilir bir hale getirmek için mısraların yerini değiştirmiş; bazen metindeki ikinci mısrayı önce çevirmiştir. Fakat metnin içinde geçen beyitleri çeviriye almayarak, mazmun açısından farklı olan başka beyitler yazdığını da belirtmek gerekir. Söylemeye değer başka bir konu ise metinde geçen Arapça satır ve beyitlerle ilgilidir; ya eksik aktarılmış veya çeviriye alınmamışlardır.

Bu makalede yapılan incelemeden hareketle Seyf-i Sarâyî'nin iyi bir şair ve edip olarak yetiştirilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kıpçak Türkçesi, Sa'dî, Gülistân, yazma, beyit ve mısra, Seyf-i Sarâyî, karşılaştırma.

A Comparison Between the Original Text of Sa'dî's Gulistan and Seyf-i Sarayi's Turkish Translation of Gulistan

Abstract

This study aims at presenting a general comparison between the original Persian text of Sa'dî's *Gulistan* and Seyf-i Sarayi's translation into Kipchak Turkish by identifying the discrepancies.

An evaluation of Seyf- Sarayi's translation along with his not incongruent interpolations is made. It can be observed that Sarayi has been successful in extending some verses into several verses or in relocating some, for instance through translating the second hemistich first, in order to achieve more subtlety and appraisal. It is worth mentioning that sometimes he has dismissed some verses by adding other verses conveying the same content. Another point is that generally Arabic lines and verses are not translated at all or have been transferred deficiently. This study once again proves Sarayi to be a well-educated man of letters.

Keywords: Kipchak Turkish, Sa'dî, Gulistan, Seyf-i Sarayi, manuscript, hemistich and verse, comparison.

*Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nasrin.zabati@gmail.com, 0544 628 49 84.

Makale Gönderim Tarihi: 16.11.2017

Makale Kabul Tarihi : 04.12.2017

NÜSHA, 2017; (45):63-74

XVI. yüzyılda Altınordu'nun merkezi olan Saray şehrinde doğduğu sanılan Seyf-i Sarâyî, hayatının ilk devresini Harezm'de geçirdi. Kültür ve sanat ile ilgili eğitimini de bu çevreden aldı. Sonra Altınordu ve Kıpçak bölgelerinde bulundu. Daha sonra Mısır'a giderek kıymetli eserlerini Memlûk sahasında yazdı. Kıpçak Türkçesine çevirdiği Sa'dî Şîrâzî'nin *Gülistân* eserini H. 1391'de Mısır'da tamamladı. Eserin tek nüshası Hollanda'da Leiden Akademisi Kütüphanesi Nu. 1553'te bulunmaktadır. Ali Fehmi Karamanlıoğlu bu nüshanın tenkitli metniyle dizinini 1967'de doçentlik tezi olarak hazırlamıştır.

Karşılaştırmada tespit etmeye çalıştığımız noktalardan biri Seyf-i Sarâyî'nin çevirisinin içine, konudan sapmadan ve aynı çerçevede değindiği kendi beyitlerdir, bunları aşağıda başlık halinde belirtmekteyiz. Bu ise Seyf-i Sarâyî'nin iyi bir şair ve edip olarak yetiştirilmiş ve Farsçaya iyi derecede hakim olduğunun kanıtıdır. Bunun dışında Seyf-i Sarâyî, Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen bazı beyitleri genişleterek birkaç beyit halinde çevirmeyi başarmış hatta çeviriyi daha güzel ve beğenilir bir hale getirmek için mısraların yerini değiştirmiştir. Örneğin bazen metindeki ikinci mısrayı önce çevirmiştir. Fakat metnin içinde geçen beyitleri çeviriye almayarak, mazmun açısından farklı olan başka beyitler yazdığını da belirtmek gerekir.

Seyf-i Sarâyî, bazen çevirisine aldığı özel isimleri değiştirmiştir. Leyla ile Mecnun'u Ferhad ile Şirin olarak değiştirdiği gibi veya çeviride beyit ve mısraların sırasına uymamıştır, bu uyumsuzluğu bazı hikâyelerin çevirisinde de tespit edilmiştir.

Her hikâyenin başında “Şeyh Sa'dî aytur” ibaresiyle çeviriye başlayan Sarâyî, yeri geldikçe çevirdiği beyitlerde veya Sa'dî'nin adı geçen beyitlerde, kendi adını yazmayı yeğlemiştir. Ancak çeviriye alınmayan bazı beyitlerin yanı sıra birkaç hikâyenin de çevrilmediğini belirtmek gerekir. Özellikle son bâbda çeviriye alınmayan birçok hikmet göze çarpmaktadır yalnız Sarâyî'nin hiç yapmadığı bir işe de bu bâbda rastlamaktayız: Sa'dî'nin *Gülistân* 'ında bulunmayan bir iki tane hikmeti kendi eserine yazmıştır.

Bu makalede Seyf-i Sarâyî'nin kitabı esas alındığı için kitaptaki sayfa ve satır numarası verilmiş ve daha önce söylediğimiz gibi tespit ettiğimiz değişiklikler sayfa numarasından hemen sonra kısaca bir cümle halinde açıklanmıştır.

Kısaca diyebiliriz ki: Seyf-i Sarâyî bu tercümesinde *Gülistân*'ın aslına pek bağlı kalmamıştır. *Gülistân*'daki mensur hikâyelerin tercümelemleri bir dereceye kadar aslına uygun ise de, manzum parçalar oldukça serbesttir. Ayrıca tercüme edilmeyerek atlanan bölümler de vardır. Bu tercümede yer yer Seyf-i Sarâyî'nin kendi şiirleri de bulunmaktadır.

Karşılaştırma sonunda belirttiğimiz Sa'dî'nin *Gülistân*'ında bulunmayan kısımları sırayla sayfa ve satır numarasıyla birlikte aktarmaya çalışacağız:

6 (3b) (3) yana keydi yanğı eşcâr hıl' at / izenip bāğ u bustân tuttu zinet

(4) butaklar aldı bustân-dan yana bāc / çiçekler-den urunup her biri tād

(5) benfşe boynın igdi gül-ge karşı / açıp ' ahber közin sünbül-ge karşı

(6) bolup muṭrib gülistānlarda bülbül / kıılır miñg türlü nağme birle
gülğul

(7) yana Firdevs-i a' lā tig bolup bāğ / zümürüd rengın aldı tigma bir nāğ

(8) ammā bilkem kirek-sen kim teñgri tebāreke ve ta' ālā

(9) sañga munça türlü ni' met ve ziyet aniñg için

(10) birdi kim rızkını ğaflet bilen yimegey-sen ay cān.

8 (4b) (12) sen dağı yazuḳ kitābın yazmağıl / ol keremge ğarre bolup
azmağıl

(13) ḳahrı otından özüñgni tut yıraḳ.

9 (5a) (1) bolmaḳ isteseñg ḳatında yüzi aḳ (2) iksengeñ ḥayr urluḳını
biçekesen

(3) küzege ni ḳoysañg anı içkesen (4) munda özüñg zevḳ iterge tiş biler

(5) anda hem cennet temāşāsın tiler (6) bu cehān-niñg rāḥetin terk itken ir

(7) ol durur ḥāzretke toḒrı kitken ir.

10 (5b) (4) ilk yaz künlerinde bir kün bustân içinde (5) gül-ler arasında bir niçe zarîf ‘âlimler (6) bilen oturup inşa ‘ilminden bahş kılıp (7) ebyât-ı ğarib ve eş‘âr-ı ‘acib okudum ise ol (8) ‘âlim-lerniġ ulusı ‘arüz ‘ilminden bir müşkil (9) beyt-niġ taġtî‘ın suvâl itti fi‘l-ĥâl cevâbın (10) işitip ayttı ay edîb-i ğarib saġga bir muvâfiġ naşhâtım (11) bar ħabûl ħılsaġ ħayr bolġay ayttım buy(u)runġ (12) ayttı şeyġ sa‘dî gülîstânın türki terceme ħılsaġ (13) bir şâhib-devlet ir atına *mısrâ*‘

11 (6a) (1) yâdgârîġ cehânda ħalsun dip ol ‘azîzniġ (2) mübârek nefesin ħabûl itip ayttım inşa‘allâhu (3) ta‘âlâ ammâ ħuvvetim za‘îf turur anîġ ħavî (4) ma‘nilerine ayttı e‘aneke’llâhu ay edîb-i ğarib (5) men daġı taġrı-ġa tevekkûl kılıp himmet bilin (6) raġbet ili bilen baġlap başladım tamâm bolġay (7) dip inşa‘allâhu ta‘âlâ ammâ bu kitâb atı (8) OL SEBEBDEN GÜLİSTÂN BOLDI KİM (10) ‘acâyib ħikâyât ve ġarâyib naşâyih ve envâ‘-ı laġâyif (11) bilen mürerreb ve müzeyyen bolup-turur *şî‘r* (12) ay cehân-ı ‘ilm ü üstâd-ı hüner / ma‘rifet-niġ menba‘ı şâhib-nazar (13) gül tilese ħâtırîġ toli ħabaġ / bu gülîstânımdan okı bir varaġ.

12 (6b) (1) gül cemâlî bir niçe künde kiçer/ bu gülîstân dâyimâ köġgül açar (2) ol ‘acâyib kim ġarâyib munda bar / ħusrev ü şîrin içinde ħanda bar (3) bu laġâyif baġı bustânı durur / bülbül-i ma‘ni gülîstânı durur (4) bu şıfatlar birle közlerge tolup/ ni ‘aceb bolsa meşâbihü’l-ħulûb (5) türkiġe ħaytıp ‘acemden bu kitâb / ma‘rifet-ke açtı sekkiz türlü bâb (6) tîgme bir cânġa müferriġ bolmaġa/ tîgme ħâtırını müşerref ħılmaġa (7) bu gülîstânġa temâşâ ħılġan ir / dem-be-dem mlânî yimişin tâze yir (8) cân ħaçan bolġay gülîstândan melûl/ çün körücek şâdmân bolur köġgül (9) ħayr itip bolġan melik-ler nâmdâr / kitti ħoyup her biri bir yâdgâr (10) eyġü atı ħalsa irniġ yaġşıraġ / soġgra ħalġınça toli altun revâġ (11) yâdgârı ħalsa kiş-niġ eyġü at/ ölmes ol ir kimde bolsa bu şıfat (12) bu şıfat-lı ir bu kün ħayrı keşîr / mışır içinde bar bir ‘arif emir (13) eyġülük-tür dem-be-dem ilġe işi / câh u devlet fetġ u muşrat-tur işi.

13 (7a) (1) luġ u aġlâġı (u?) kerem ħânı durur / eyġü atı dâyimâ tilde yürür (2) dîn ü dünya devleti zâtı şerîf / ma‘rifet-niġ ma‘deni özi zarîf (3) bu gülîstân ziyeti bathâş big / ħâcibü’l-ħüccâb-ı şulġân ħâş big (4) her tirige cân bigin ilġe yarar/ oturup yârġu yârarda ħıl yarar (5) ħaġ ta‘âlâ devletin ħılsun ziyâd / dünyi-din alsun tana‘um birle dâd (6) ay melek-şûret melik nuşret-‘inân / cûd içinde ħâtîm-i fâyy-i zamân (7) bedr-i devlet ‘âleme ħutlu yüzüġ /

kim bilig bahri özünġ cevher sözünġ (8) bilgili fāris-sen ol arslan yürek / kim bu kün ‘anter sańġa mihter kirek (9) sen-sen ol leşkerde şaflar üzgen ir / ir deminde irdemin körgüzgen ir (10) körmedim ‘ārif nazirińġ cevheri / dürr-i ma‘nī-ge mubaşşır müşteri (11) nazm itip körkli du‘ālar zātınġa / tańġ hediyeye keltürüp-men atınġa (12) ol hediyeye bu kitāb irür müfid / cümle elfāzı tolı ma‘nī cedid (13) özine bolup mübārek bu kitāb / dāyim alsun nef‘ mundan şeyġ (u) şāb.

14 (7b) (1) eygü atı bābı (yādı?) birle köp zamān / tāze bolsun bu gülistān-ı cihān

(2) bu gülistān bāġbānı ol edīb / kim sarāyī seyf irür nazmı ġarīb.

15 (8a) (10) ve (11) tilesenġ bolmaġa ma‘rūf-u kerġī / cüneyd ü şeyġ şibli şuhbetin kıl

16 (8b) (13) zārüret hāletinde kim kaçargā tapmasa bir yol

19 (10a) (10) Bir sultān(n)ınġ üç oġlı bar idi.

22 (11b) (4) oġlan ayttı ay irenler yat çerige ot urunġ

(5) yā barıp ‘avrat ġumāşın kiyip ivde oturunġ.

23 (12b) (11) sıġar bir ġucra-ġa on ikki mihmān

(12) bir iġlīme sıġışmaz ikki sultān.

26 (13b) (11) ya‘nī hiç oġlan toġmas illā evvel toġar köni-lik

(12) üstüne sonġra anı atası anası yehūdī daġı

(13) naşrānī dađı mecūsi kıllurlar.

27 (14a) (1) Metinde Nūh diye yazıldıđı halde çeviriye Lūt diye aktarılmıř ve ona göre de bařka beyit yazılmıřtır.

Lūt-nıñ ivdeři yavuzlarđa / uyđan üçün cehenneme gitti

28 (14b) (5) ya' nī bislendiñ anıñ süti bile dağı ulđaydıñ (6) benim kıatımda pes kim haber birdi sañđa kim sen böri (7) oğlı-sen kaçan kim bir kim-irseniñ biti-ři yaman (8) bolsa fāyide kılmas añđa edeb kılgıçınıñ edebi. (9) böriñ balası bolur 'ākıbet / atası kibi ol ĥarāmi böri (10) niçe köp yidürseñ sañđa bir kün ol / urur zaĥm andan sığına yüri.

30 (15b) (4) çün dost seni sevüp hemiře közler

(5) düşmen-niñ içi yanıp ni bolsa sözler.

38 (19b) (11) ayırmağ küç bilen 'ayn-ı ĥatā-dur.

45 (23a) (6) kaçan kim bahādur ĥamle kıllur tutmağa dağı

(7) aç kıarın-lı yig tutar kaçmağ-nı.

54 (27b) (1) ya' nī āgāh bolđıl kıayurmağıl elbette belā üstünde

(2) anıñ üçün kim baĥşıř-li teñgri-niñ luřf-ları (3) bar durur.

60 (30b) (9) il yiterde eygülık kıl ay fulān (10) kim atıñ kıalđay cehānda cāvidān.

62 (31b) (4) kilip-tür ĥoř añđa cevr itmek ilge (5) ilinde bir niçe kün bar cāhı.

75 (38a) (1) seni sen küç bile otқа yaķar-sen

80 (40b) (2) Metinde *Fir'avn* kelimesi bulunmamaktadır.

bir niçe kün şabr kılgıl kim bu yir / ay niçe fir'avn mağzın tāze yir

روزکی چند باش تا بخورد / خاک مغز سر خیال اندیش

80 (40b) (11) *qarınça hātırın āzār kıılma* (12) *süleymānça ilīngde bolsa kuvvet*.

81 (41a) (10) *tapup maqām-ı ʿālī bolğay melik-şifat ol*.

83 (42a) (11) Metinde Pervīn “Ülker” geçiyor.

uşta körünür kamer yanınca keyvān

بیاید گفت آنک ماه و پروین

83 (42a) (12) Metinde şeyyād “hilekār” geçiyor.

bir seyyāh saçın örüp ....

شیادی گیسوان بافت که "عَلْویم..."

69

90 (45b) (11) Metindeki kelime *boğaz* değil *karın*.

ay boğaz kânîʿ it bir itmekke

ای شکم خیره به نانی بساز

91 (46a) (4) *bilür-sen kim cehān-nīng meclisinde* (5) *tutar ilge qadağnı rāst sākī*.

92 (46b) (4) *ol tekellüm-den saᅇga hoş-dur süküt* (5) *kim haᅇā sözde yiginçe infīʿāl*.

97 (49a) (6) **ikinci bāb** *fākr* ahlakı içinde turur

در اخلاق درویشان

100 (50b) (9) ehl-i şafā yüzde ni ise kafāda oldur aşlı yaman (10) münāfīk kibi degüldür *şî'r*

(11) alınġ yavaş koy bigin müşfīk yār (12) artunġda böri kibi terinġni yırtar.

104 (52b) (5) niçün ay zāhid-i sālūs ve zerrāk (6) bu zühdünġni derāhīnge satar-sen.

127 (64a) (7) bir 'aziz ayttı maġa niçün bu kün (8) na'ra urduġ işitip kuşlar ünün.

127 (64a) (11) ol hacāletden revān na'ra urup (12) bilmedim men kıanda kiktenim yürüp.

128 (64b) (12) seher vaktında ol 'ābidge bülbül (13) bu nükteni oqudı ādemī tig.

137 (69a) (3a) çağırdı koy mürüvvet ol degüldür (3b) irenlerden bu hīlet yol degüldür.

142 (71b) (10) bir melik taġ namāzın kıılıp hācet (11) tilep ayttı.

147 (74a) (4) anı körüben kıılır özüm 'ayş u tarab (5) niçük kilip oturup temāşā kılsa.

155 (78a) (9) aşıkkan ir bilen yoldaş bolma.

156 (78b) (8) iŝitkil bu hikāyet ni haber dir (11) küyev 'āşık daġı kıız özden irdi

(12) öperde nāgah oynap tiş batırdı. (13) dudagna tişi muhkem ötürdi.

158 (79b) (8) körksüz ipçiniġ iri közsüz kirek (9) ger körer bolsa yüzün birür talāk.

176 (88b) (9) hākim u hāyy u bākī mālīkū'l-mülk (10) tutar hikmet bilen her bir kıulunı.

188 (94b) (12) anı kim haq halāş itse belādan (13) kiter ile alıp şayyād ağın.

206 (103b) (7) yođ ise ni bilür ol ādemī kim (8) tana^{‘‘}um birle ivde bisleniptur.m itme

209 (105a) (4) tācir ki hemiše mekseb itkey bir kün (5) mālın alıban anıñğ ħarāmī yorlar.

214 (108a) (3) mühmel sözüñ oturup işitme / dīnine ziyān iter koyup kit.

217 (109a) (2) mecālisde oturğan ir sözüñiñğ (3) bilürsen evveliniñğ āđırı bar.

218 (109b) (6) ħoca Muħammed yezdī aytur bir iv satun (7) aldım.

220 (110b) (9) iy ‘ilm-i nücüm içinde dīnār / didiñğ ki ħamel ṭabī[‘] atı bar.

223 (112a) (13) bu köñğüller şafāsın ol nāĥoş / nefesiñğ bī-gümān yağın kiterür.

239 (120a) (3) qarşumda kilip turğan bilsem ‘acebā nimdür

(4) kim şuĥbeti cevrenden ‘aynım tüni kün nemdür

243 (122a) (11) Bu iki beytni bediħa aytım.

246 (123b) (3) vücuduñğniñğ katnda ay ser-efrüz

(4) yađın bil kim bu ħuldan kilmes āvāz

253 (127a) (13) ‘arab velāyetinde meşel ayturlar

254 (127b) (3) yana ġāzī yārānlarına aytı anıñğ bigin ħattı yüzli yumuşaq

263 (132a) (5) **altıncı bāb** qarılık dağı za[‘] iflik şıfatı içinde turur

264 (132b) (1) tiledim bir zamān körsem cehanni

(2) dirîgâ boldı közüm bebegi ces

268 (134b) (9) ay özge du‘âsından cevriñg mañga köp yağşı

(10) köñglümde muşavverdür cānım bu yüzüñg nağşı

273 (137a) (5) ve (8)’de geçen *rüstem* ismi metimde bulunmamaktadır.

288 (144b) Aşağıdaki Arapça cümle metinde bulunmamaktadır:

(9) قوله فاذا نفخ في الصور فلا انساب بينهم

302 (151b) (9) âdemîniñg şerefi ħilm ü ħayâ cūd u sücūd

(10) kim yürise bu şıfatda siver anı ma‘būd.

318 (159b) (8) **sekizinci bāb** şuhbet edebi içinde turur

334 (167b) (11) ay cemālî münîr şems menğiz / tileseñg bolmağa hemîşe
‘azîz

(12) âdemî ‘aybını körüp aşça / igri sözni köni dip ant içme.

351 (176a) (10) ħikmet her kim ögüt işitip (11) tutmasa melāmeta tuş
bolur şî‘r

(12) işitip tutmasa her kim naşîhat / bolur ol ħalk ara dāyim fażîhat

355 (178a) (7) biz naşîhat şartın oş kılduğ beyān / kim işitmes bolsa bizge
ni ziyān

(8) ol biligli kim işitip iş iter / lā-cerem maqşūdına āsān yiter

(9) yol üçün auğ anuğ itmek kirek / çün bu menzilden köçüp kitmek kirek

(10) munda dāyim eygülük itken kişi / cennet içinde temāşādur işi

(11) müddet-i hicret yidi yüz toğsan üç / yıl idi kim az idi ‘âlemde küç

(12) evveli şevvâl idi kim ay ‘ azîz / ħatm oldu bu gülistân nâmemiz

(13) kâmil ir ‘ ayb istemes közler hüner / müdde‘î közlep hüner ‘ aybın kizer

356 (178b) (1) dem-be-dem bu renc içindedür ħasûd / körgüzür dâyim mürüvvet ehl-i cûd

(2) yâ ilâhî sen murâdın bir aṅga / kim bu miskînni du‘ â birle aṅga

(3) ħayr öze tut bu kitâbet kâtibin / rahmetiṅ birlen ğani kıl şâhibin

(4) enbiyânîṅ ‘ izzî evrâdî üçün / evliyânîṅ her seher yâdî üçün

(5) kıl nazar deyf-i sarâyî yarlıĝa (6) ‘ afv itip yazuĝlarını yarlıĝa

(7) ol koyup kittî cehânda yâdgâr (8) bu gülistânı t̄arî ç̄ûn nev-bahâr.

***

Karşılaştırmadan yola çıkarak ve tespit edilen noktaları göz önünde bulundurarak şu sonuca varmaktayız ki: Seyf-i Sarâyî sadece düz çeviri yaparak kitabın asıl amacından uzaklaşmamıştır dolayısıyla yeri geldikçe çevirinin metne verdiği zayıflık sezdiği an hemen menti değiştirmeyi başarmıştır ve gereken değişiklikleri yapmıştır. Bu ise Sarâyî'nin kuvvetli sanatkarlığını ortaya koymakta ve her iki dili ne kadar iyi bildiğini ve kullandığını göstermektedir. Onun İran edebiyatının bütün inceliklerini çok iyi bildiği ve yaygın şiir türlerini aynı derecede kullanabildiği yazdığı nazirelerden anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

“**Seyf-i Sarâyî: Gülistân Tercümesi**”, Haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Türk Dil Kurumu yayınları: 544, Ankara 1989.

“**Gülistân-i Sa‘dí**”, Haz. Nurullah İzed-perest, Merv Yay. Tahran 1988.

“**Gülistân**”, Haz. Doktor Halil Hatip Rehber, Safi Alişâh Yay. 3. baskı, Tahran 1983.